

Tremtinys

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS

www.lpkts.lt

Trisdešimt trejetji leidybos metai. Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

2021 m. gegužės 14 d.

Nr. 18 (1424)

Lietuvai pagražinti draugijos įkūrimo 100-mečio minėjimas Kupiškyje

Raimundas KAMINSKAS

Gegužės 1 d. Kupiškyje vyko iškilmingas Lietuvai pagražinti draugijos 100-mečio minėjimas, buvo sodinami ąžuoliukai. LR Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad šiais metais sukanka 100 metų nuo draugijos įkūrimo, vertindamas tai, kad draugija telkė visuomenę, ugdė pilietiškumą ir patriotizmą, įvairiais būdais gražino Lietuvą, siekdamas paminėti draugijos 100 metų jubiliejų, šiuos metus paskelbė Lietuvai pagražinti draugijos metais.

Lietuvai pagražinti draugijos 100-mečio ąžuolyne Lietuvai minėjimo dalyviai

Kaune draugija buvo įkurta 1921 m. balandžio mėn. kanauninko kun. Juozo Tumo-Vaižganto, prof. Povilo Matulionio, teisingumo ministro ir Valstybės tarybos pirmininko Stasio Šilingo, Eugenijaus Kubiliaus, prof. Tado Ivanausko, prof. Liudo Vailionio ir kitų iniciatyva.

Pirmuoju draugijos centro valdybos pirmininku buvo išrinktas kun. J. Tumas-Vaižgantas. Draugija kvietė visus Lietuvos piliečius aktyviai veiklai gražinti kraštą ir ugdyti jaunąją kartą.

1921–1940 m. draugija atliko visuomenės telkimo, patriotizmo ugdymo ir krašto gražinimo darbą. Kasmet draugija skelbė medelių sodinimo dienas. Vėliau rūpinosi paukščių globa, rengė inkilų kėlimo į medžius išvykas.

(keliami į 7 psl.)

Pagerbtas Lietuvos partizanas

Lietuvai minint vieno garsiausio Lietuvos partizano Juozo Lukšos-Daumanto 100-ąsias gimimo ir 70-ąsias žūties metines, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą 2021-uosius metus paskelbti legendinio Lietuvos didžiavirio Juozo Lukšos-Daumanto metais. Taip norima prisiminti, pagerbti ir įamžinti Juozo Lukšos-Daumanto kovą prieš sovietinius okupantus, jo žygdarbius, perduoti žinias demokratiniam pasauliui apie okupantų smurtinį siautėjimą, brutalų genocidą prieš Lietuvos gyventojus ir rezistencinę žmonių kovą už išsivadavimą.

Juozas Lukša-Daumantas gimė 1921 m. 1940 m. baigė Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją ir įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Architektūros fakultetą. 1940–1941 m. įsitraukė į antisovietinę pagrindinę veiklą, buvo Lietuvių aktyvistų fronto narys. 1941 m. pradžioje areštutas ir įkalintas. Tik prasidėjęs karas jį išlaisvino. Būdamas sovietiniame kaulėjime suprato, kaip tautai brangi laisvė ir nepriklausomybė, subrendo rezistencinei kovai, kurią jis tęsė, kol žuvo 1951 m.

Įamžinti Juozo Lukšos-Daumanto ir jo bendražygių darbus sumanė ir Rykantų biblioteka. Teminė paroda „Kovotojas už Lietuvos laisvę“ pristato Juozo Lukšos-Daumanto biografijos faktus, surinktą informaciją apie partizaną ir jo veiklą, knygas apie partizanų kovas Lietuvoje. Bibliotekos lankytojai gali susipažinti su paties J. Lukšos-Daumanto parašyta knyga „Partizanai“.

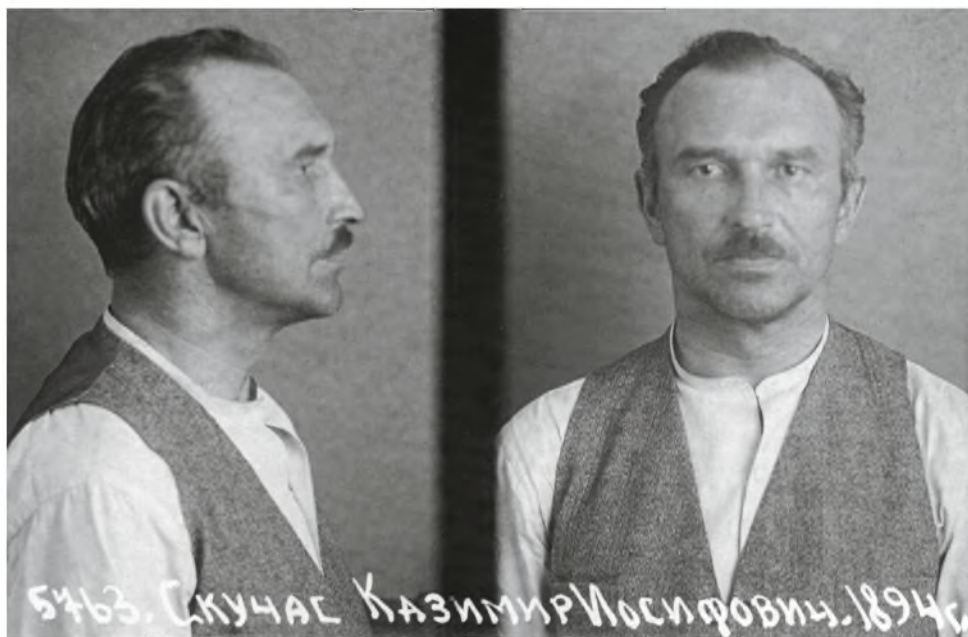
(keliami į 2 psl.)

Išduoto tarpukario Lietuvos vidaus reikalų ministro likimo istorija

„Atėjo ir mano eilė (...). Mane nuvedė į mažytį kambarį, išrengė nuogai, rūbus išnešė ir, užlaipinę ant taburetės, liepė daryti pritūpimus – pasilenkę žiūrėjo į ten, kur niekadoms niekas nežiūri... Aš ne pirmą sykį buvau areštuotas, tardomas lenkų, bet čia man buvo naujiena... Palaikytas nuogas, gavau rūbus ir buvau nuvestas į kupė,“ – tokia į atmintį įsirėžusia persodinimo iš vieno traukinio į kitą Molodečno (Baltarusija) stotyje scena dalijasi suimtas, keliavęs viename kupė kartu su į mirtį vežtu Kazimieru Skuču.

Šį ir kitus liudijimus į vieną pasakojimą surinko išduoto Lietuvos ministrų kabineto nario dukterėčia, žurnalistė Virginija Skučaitė, kurios knyga „Traukinio į mirtį pėdsakais: Kazimieras Skučas istorijos akivaruose“ išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Tarpukario Lietuvos vidaus reikalų ministras generolas Kazimieras Skučas buvo sušaudytas Maskvoje 1941 m. patenkinus 1940 m. SSRS ultimatumo Lietuvai reikalavimą suimti šį valstybės pareigūną, kartu suimant tuometės žvalgybos vadovą Augustiną Povilaitį.

Nuo pat sovietinės okupacijos pradžios 1940 m. birželio 15 d. į kruviną stalininių represijų mėsmalę pateko ir buvo nužudyti 17 tarpukario Lietuvos ministrų, tarp jų ir vidaus reikalų ministras Kazimieras Skučas.

(keliami į 2 psl.)

Valdybos posėdyje aptarti svarbūs klausimai

Praėjusį savaitgalį Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos buveinėje po ilgos pertraukos dėl karantino draudimų vyko LPKTS valdybos posėdis. Laikantis reikalavimų saugių atstumų, valdybos nariai posėdžiavo salėje. Darbotvarkėje – daug svarbių klausimų: tai ir LPKTS įstatų keitimo grupės sudarymas, finansinė ataskaita, LPKTS komitetų sudarymas, Tremties ir rezistencijos muziejaus Kaune padėtis ir tolesnis likimas, numatyti ataskaitinio suvažiavimo datą ir daugybė kitų aktualių reikalų.

Kaip visada, posėdžio pradžioje būna ir džiugių, ir liūdnu naujienų. Pirmiausia LPKTS valdybos pirmininkas Vladas Sungaila kvietė tylos minute pagerbti šiais metais į Amžinybę iškeliavusius Algirdą Blažį, ilgametį LPKTS Panevėžio filialo pirmininką, Mindaugą Baboną, Garliavos filialo pirmininką, ir Antaną Jočį, buvusį Kauno filialo pirmininką. Džiugi žinia, kad LR Seimo narys Valdas Rakutis tapo LPKTS Kauno filialo nariu. Jam buvo įteiktas nario pažymėjimas.

stendai, pertvarkyti kabinetai ir kita. Sėkmingai išnuomos patalpos, su kuriomis anksčiau turėta problemų. Džiugina tai, kad pirmame aukšte įsikūrė Lietuvos šaulių sąjungos nariai: čia jų pagrindinis štabas ir mokymo klasės jauniems šauliukams.

Posėdžio metu patvirtinti komitetai: Finansų (D. Norvilienė, G. Rutkauskas, V. Sungaila, J. Antulevičienė, J. Yla), Strategijos formavimo – G. Rutkauskas, Istorinės atminties įamžinimo – V. Banys (jiems palikta

LPKTS valdybos nariai susitiko po daugiau kaip pusmečio

Politinės aktualijas apžvelgė LPKTS pirmininkas dr. Gvidas Rutkauskas. Jis apgailestavo, kad į LR Seimą nepateko LPKTS kelti kandidatai. Vadinasi, patys tremtiniai vangiai remia savo kandidatus. Kadangi posėdžius buvo galima rengti tik nuotoliniu būdu, tarp valdybos narių vykdavo susirašinėjimai. Pirmininkas komentavo buvusią situaciją dėl LGGRTC buvusio vadovo Aido Jokubausko, Seimo nario Valdo Rakučio.

Daug diskusijų sukėlė Tremties ir rezistencijos muziejaus pastatas Kaune, Vytauto prospekte. Anksčiau pastatą išlaikė LGGRTC centras, ir buvo ketinęs kapitaliai remontuoti, bet suprato, kad dėl muziejams keliamų reikalavimų negalės to padaryti, pastatą LPKTS grąžino ir siūlė kitą vietą muziejui. Taip pat kilo klausimų dėl muziejaus eksponatų. Raguinama atidžiai peržiūrėti sutartį su LGGRTC. Nutarta LPKTS vadovybei artimiausiu metu susitikti su naujuoju LGGRTC direktoriumi ir pasikalbėti dėl šių klausimų.

Valdybos pirmininkas V. Sungaila vardijo ūkinius, bet labai svarbius darbus, kuriuos atliko su kauniečių narių pagalba: sutvarkyta salė, apšvietimas, LPKTS leidinių sandėliai, perdažyti laiptai, koridorių grindys,

teisė susiburti komandą bei Leidybos ir informacijos sklaidos (R. Duobaitė-Bumbulienė, B. Kažemėkaitė, L. Kalnikaitė, S. Černa). Komitetai pirmiausia turėtų pasirengti darbo reglamentus.

Sudaryta darbo grupė LPKTS įstatų keitimui. Ją sudaro šeši nariai: G. Rutkauskas, V. Sungaila, P. Mus-teikis, E. Strončikas, O. Tamošaitienė ir J. Savickas. Valdybos nariai iki gegužės 23 d. gali siūsti pasiūlymus dėl įstatų pakeitimo atsakingajai sekretorei R. Armoškienei, kuri juos perduos sudarytajai darbo grupei. Ši parengs siūlymus kitam LPKTS valdybos ir tarybos posėdžiui. Įstatų pakeitimus tvirtina suvažiavimas.

LPKTS gavo kvietimą dalyvauti vadinamame Šeimų marše. Nutarta su sąjungos vėliavomis ir kita atributika nedalyvauti. Buvo pritariama Tauragės filialo prašymui dėl jų filialo pirmininko Antano Stankaus apdovanojimo teikimo. Dalia Poškienė pateikė infomaciją apie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansuotą projektą „Už saugią ir tvarią bendruomenę“.

Kitas LPKTS valdybos ir LPKTS tarybos posėdis planuojamas birželio 5 dieną, o suvažiavimo data numatoma liepos 10 dieną.

„Tremtinio“ inf.

Išduoto tarpukario Lietuvos vidaus reikalų ministro likimo istorija

(atkelta iš 1 psl.)

Daugumos minėtų pareigūnų palaidojimo vieta iki šiol nežinoma. Tik 2017 m. K. Skučo dukterėčiai Virginijai Skučaitei pavyko Pamaskvėje, specialiajame NKVD objekte „Komunarka“, aptikti apytikrę ne tik K. Skučo, bet ir kito vidaus reikalų ministro – Juliaus Čapliko bei teisingumo ministro Antano Tamošaičio palaikų užkasimo vietą.

Knygoje glaustai, argumentuotai, nuosekliai pasakojama, kada, kodėl ir kaip buvo suimti vieni pirmųjų sovietinių represijų aukų – K. Skučas su Saugumo departamento direktoriumi Augustinu Povilaičiu, kaip jie buvo vežami į Maskvą, ten tardomi, kalinami ir nužudyti. Leidinys gausiai iliustruotas istorinėmis nuotraukomis, pateikti K. Skučą pažinojusių žmonių, artimųjų prisiminimai, glausta jo biografija, keliami iki šiol skaudūs klausimai.

Vienas tokių – kodėl iki šiol nežinoma bent apytikrė Lietuvos partizanų vado, pasipriešinimo Lietuvos okupacijai koordinatoriaus Jono Žemaičio palaikų užkasimo Maskvoje vieta.

Antra – iki šiol jokia atsikūrusios Lietuvos Vyriausybė, kaip tarpukario Lietuvos teisių ir pareigų tęsėja, nepaskelbė dekreto, kuriame būtų įvardyti neteisėti Vyriausybės veiksmai (įsakymas suimti ir teisti pareigūnus) 1940-ųjų birželio mėn. prieš K. Skučą ir A. Povilaičių. Juk šie valstybės vyrai vykdė Prezidento ir Vyriausybės politiką. Ar nebuvo A. Smetona teisus, paskutiniajame posėdyje sakdamas, kad negalima suimti K. Skučo su A. Povilaičiu, nes tai reikštų nubausti pareigūnus už tai, kad jie sąžiningai vykdė savo pareigas? 2021 m. liepos 30-ąją sukanka 80 metų nuo K. Skučo žūties, o lie-

pos 12-ąją – 80 metų nuo A. Povilaičio žūties. Ar vis dar neatėjo metas rasti minėtam Vyriausybės dekretui?

Trečia – labai gaila, kad iki šiol nėra ir, matyt, dar ilgai nebus tarpvalstybinio Lietuvos ir Rusijos susitarimo dėl patekimo į FSB archyvą, nes pagal Rusijos įstatymus jokia užsienio valstybės institucija, išskyrus nuteistojo artimuosius, negali pretenduoti į sušaudytų Lietuvos pareigūnų bylas.

Leidinys nuosekliai pratęsia LGGRTC įamžinimo darbus, vykdomus okupacinių režimų nusikaltimų istorinius tyrimus. Pernai visuomenei buvo pristatytas dokumentinis ciklas apie tragiškas šalies valstybingumo istorinio lūžio pasekmes Kazimiero Skučo likimui „Traukinys į mirtį“. Šio LRT kurto filmo idėjos bendraautorius – centro Specialiųjų tyrimų skyriaus vedėjas Rytas Narvydas. Dar anksčiau, 2017 m. rugpjūčio mėn., šis istorikas kartu su knygos autore vyko į Maskvą dėl „Komunarkoje“ nužudytųjų palaikų suradimo bei jų atminimo įamžinimo. LGGRTC ekspertas padėjo susipažinti su FSB Centriniam archyve saugoma archyvine Kazimiero Skučo baudžiamąja byla.

Knygai pratarmę parašęs istorikas dr. Algirdas Jakubčionis pastebi: „Autorė atskleidžia ir keistą Ministro Pirmininko Antano Merkio poziciją 1940-aisiais. Minimas epizodas, kai tų pačių metų pavasarį jis pasakė K. Skučui, kad „bolševikai jau kitokie“, suprask – geresni. Bet juk tai buvo pasakyta jau po SSRS karo su Suomija, kuri dėl to neteko 11 proc. savo teritorijos, – tai turėjo įtikinti A. Merkį, kad bolševikai ne kitokie, o tokie patys, kaip ir anksčiau.“

Parengta pagal LGGRTC inf.

Pagerbtas Lietuvos partizanas

(atkelta iš 1 psl.)

Susidomėjusiuosius tema, bibliotekos parodos medžiaga nukreipia į šaltinius, kur galima daugiau sužinoti apie kovotojo už Lietuvos laisvę gyvenimą. Parodoje eksponuojamos filmų nuorodos, kur pasakojama apie partizano veiklą. Lietuvos kino teatruose jau pasirodė Jono Ohmano, Vinco Sruoginio ir Marko Džonstono drama „Nematomas frontas“, pasakojanti partizanų pasipriešinimo sovietų okupacijai istoriją. Filme atsispindi partizanų judėjimo lyderio pasiaukojimas, didvyriškumas, stiprus atsakomybės jausmas ir poetiška dvasia.

Vytauto V. Landsbergio filmas „Partizano žmona“ pasakoja vieno garsiausių Lietuvos laisvės kovotojų Juozo Lukšos-Daumanto ir Nijolės Bražėnaitės meilės istoriją. Dar vienas Vytauto V. Landsbergio poetinis-

dokumentinis atsiminimų filmas „Baladė apie Daumantą“ pasakoja apie Lietuvos partizanų kovas prieš Sovietų okupaciją pokario metais bei partizanų vadą Juozą Lukšą-Daumantą, NKVD sušaudytą 1952 m. Filme prisiminimais dalijasi Lukšos bendražygiai, žmona, jį išdavęs „bičiulis“. Skamba Vytauto Bložės poezija, skaitoma paties autoriaus. Naudojama daug sovietinės propagandinės kino kronikos, partizanų nuotraukų.

Paroda, skirta paminėti Lietuvos partizano Juozo Lukšos-Daumanto metus, kviečia bibliotekos lankytojus domėtis Lietuvos istorija, suprasti motyvus, kurie vertė partizanus kovoti ir vertinti iškovotos laisvės kainą.

Barbara JOCIENĖ,
Trakų viešosios bibliotekos
Rykantų filialo vyr. bibliotekininkė

Dėmesio! LPKTS Patriotinių leidinių knygynėlyje (Laisvės al. 39, Kaune) galite įsigyti knygų tremties ir rezistencijos tematika, naujausius „Tremtinio“ numerius.

Įvykiai, komentarai

LRT forumas – politikos veidrodis

Gintaras MARKEVIČIUS

Įdomus sutapimas: vos tik Lietuvoje pradėta riboti Rusijos televizijų veiklą, nes jos skleidžia Kremliaus melagenas ir propagandą, ėmė didėti nepasitenkinimas visuomeniniu transliuotoju – nacionaliniu Lietuvos radiju ir televizija (LRT). Ir sutapka tu man, kad stimulą tam davė Ramūno Karbauskio „Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos“ (LVŽS) atėjimas į valdžią po 2016 m. Seimo rinkimų. Netrukus LRT tapo naujosios valdžios taikiniu, mat kai kurie gerai visuomenėje žinomi žurnalistai ėmė uždavinėti rusiškų trašų oligarchui labai nepatogius klausimus.

LRT vadovybėje įvyko tam tikrų pokyčių, nepatogus žurnalistas išėjo į kitą įmonę, tačiau nepasitenkinimas LRT išliko, mat nors ir apdaužytas visuomeninis transliuotojas netapo kremliaus pažiūrų transliuotoju, o LRT tyrimų skyriaus komanda ir toliau vis ištempia politikų ar verslininkų nešvarius darbelius į dienos šviesą. Nenuostabu, kad puolimas prieš LRT nesiliauja. Pastaruoju metu ypač piktinamasi, kad visuomeninis transliuotojas skleidžia „gėjų propagandą“, kad neleidžia pasisakyti kitaip galvojančioms ir taip toliau. Kaip galima taip elgtis, juk tai – valstybės išlaikoma televizija, – piktinasi kai kurie politikai ar šiaip veikėjai.

Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad visuomeninis transliuotojas nėra valstybinis transliuotojas, nes pastarasis skleidžia išimtinai su valdžia susijusią informaciją ir jos ideologiją. Taip yra, pavyzdžiui, Baltarusijoje, o Europos Sąjungoje tokia šalimi tapo Vengrija (dėl ko kilo trintis Bendrijoje). Savaiame suprantama, apie žodžio laisvę tokioje televizijoje nepadiskutuosi. Valstybinės televizijos finansavimas priklauso nuo politikų užgaidų ir joje pateikiami tik esančių valdžioje politikų sprendimai. Na, o visuomeninis transliuotojas, lygiai taip pat kaip ir komerciniai, atstovauja nepriklausomai žiniasklaidai, ieškančiai tiesos ir taraujančiai visuomenei, o ne jos valdančiajai viršūnei. Vienintelis skirtumas tik tas, kad visuomeniniam transliuotojui nereikia sukti galvos dėl finansavimo, kuris gaunamas iš biudžeto ar visuotinio mokesčio (tai

yra apmokestinus transliaciją).

Daug kam net į galvą nešauna, kad visuomeninis transliuotojas nėra skirtas „patikti“ – toks tikslas būdingas komercinėms televizijoms, kurios grumiasi konkurencinėje kovoje dėl žiūrimumo rodiklių, lemiančių reklamos užsakovų dėmesį. Deja, dėl to joms slypi pavojus patekti į korupcijos pinkles, tai yra būti papirktoms nesąžiningų politikų, kas visgi įmanoma demokratinėse visuomenėse.

Bet kalba ne apie tai. Kaltinimai, kad visuomeninis transliuotojas neatspindi visų visuomenės požiūrių ir nuotaikų, yra laužti iš piršto. Ir dažniausiai tą „pirštą laužo“ nevykę

„Visuomeninis transliuotojas nėra skirtas „patikti“ – toks tikslas būdingas komercinėms televizijoms, kurios grumiasi konkurencinėje kovoje dėl žiūrimumo rodiklių...“

politikai bei jų rėmėjai. Prisiminkime paskutinius Seimo rinkimus (2020 m.). Kas labiausiai piktinosi LRT organizuotų debatų „kokybe“? Tie, kas šiandien net nedalyvauja valstybės valdyme, nes rinkėjai jiems nesuteikė mandatų. Taip, galima kalbėti, kad tie debatai nebuvo aukščiausio lygio, bet, dovanokite, kas jiems suteikė „nerimtumo“ įvaizdį – intelektualūs pasisakymai ar prastai teatralizuoti marginalų atstovų vaidinimai bei turgaus lygio sapalioinės pasisakant ypač svarbiais valstybiniais klausimais? Galų gale šiek tiek nuleista kartelė buvo kompromisas – kad debatai būtų suprantami papras-

tiems žmonėms, dažniausiai nesidomintiems politika. Taigi, kaltinimas, kad LRT neatspindi visuomenės nuotaikų ir požiūrių, yra niekinis.

Šiomis dienomis Lietuva sujudusi dėl vadinamojo „Didžiojo šeimos gynimo maršo“. Taip, nėra šio renginio reklamos LRT. Bet jos ir negali būti – tokia reklama draudžiama, nepriklausomai, kas renginį organizuoja: ar visuomeninis judėjimas, ar valstybinė institucija. (Pasak LRT atstovų, nors LRT įstatymas komercinę reklamą eteryje draudžia, tačiau yra kelios išimtys. Transliuoti galima kultūros ir sporto renginių, jų transliacijų rėmimo pranešimus. LRT nuomone, kultūrinė, socialinė ir šviečiamoji informacija (pavyzdžiui, apie vakcinacijos naudą) nėra reklama ar rėmimo pranešimas ir jai neturi būti taikomi reklamai ar rėmimo pranešimui numatyti ribojimai, – aut. past.)

Pirmadienį, po „Panoramos“, per LRT galima buvo pažiūrėti „LRT forumą“, vedamą Nemiros Pumprickaitės. Laida buvo skirta Seime rengiamam Partnerystės įstatymui, kuris, neva, ir išprovokavo „maršą“. Bet kaip tik ši laida yra įrodymas, kad pasisakyti galėjo ir „maršo“ atstovai: jiems atstovavo Darbo partija ir LVŽS (kaip rašė žurnalistas Romas Sadauskas, pasirodžius R. Karbauskio pasisakymui, kad jie remia „maršą“, šios partijos ir yra tikrieji organizatoriai). Taigi Partnerystės įstatymui nepritariantiems „darbiečiams“ ir „valstiečiams“ oponavo TS-LKD, Laisvės partijos, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio ir Lietuvos socialdemokratų partijos atstovai. Ir ką

gi mes išvydome?

Ogi akivaizdų intelektualinį neatitikimą! Buvo akivaizdu, kad vieni kalba apie įstatymo būtinybę, kaip socialinio reiškinio teisinį reglamentavimą, kitiems – proga papolitikuoti. Kiek beaiškino oponentai ir net laidos vedėja, kad „partnerystė“ ir „santuoka“ yra labai konkretūs teisiniai terminai, iš esmės besiskiriantys nuo socialinio reiškinio „šeima“. Darbo ir LVŽS atstovės niekaip nenorėjo sutikti, kad tai ir yra esminis skirtumas. Atvirksčiai – anot jų, skirtumo tarp šio įstatymo ir šeimos apibrėžimo nėra... Kai vieni kalba apie batus, o kiti apie ratus – akivaizdu, kad nebus susikalbėta! O juk „Partnerystės įstatymas“ neliečia šeimos! Kalbama apie dviejų žmonių, vedančių bendrą gyvenimą ir ūkį, juridinį socialinės sferos reglamentavimą! Juk nebūtinai dviese gali gyventi tik homoseksualai, vienos lyties žmonės. Tai gali būti tiesiog svetimi žmonės, radę bendrą kalbą. Galų gale ir plačiai paplitusį reiškinį, kai moteris ir vyras gyvena „susidėję“, be oficialios santuokos, apimtų šis įstatymas! Negi taip sunku suprasti?

Tačiau stebint šią laidą kilo dvejonų – ar iš tikrųjų Darbo partijos ir LVŽS atstovės nesuvokia elementarių dalykų ir nesugeba ką nors pagrįdžiančio pateikti, ar tiesiog demonstruoja priešiškus valdančiajai daugumai, nepaisant to, kokie racionalūs, pagrįsti ir teisingi būtų jos sprendimai? Atsakymas būtų – antrasis variantas. Darbietė netgi prasiūrė, kad, girdi, valdantieji „prives iki 2008-ųjų įvykių“ (suprask, pakartosim 2009 m. sausį kilusias riaušes, kai buvo daužomi Seimo langai).

Tad atsakymas aiškus – jiems svarbiausia priešintis dabartinės valdžios sprendimams, nepaisant, kokie jie reikalingi ir svarbūs būtų valstybei bei visuomenei.

„Kremliaus maršas“ – šeima čia niekuo dėta!

Šeimos tema visuomenėje yra jautri. Prisiminkime, kokios buvo „Garliavos įvykių“ priežastys, kas buvo tos istorijos veikėjai ir į ką ji išviro. Ogi į politinę partiją, lyg tyčia pasižyminčią proputiniškais simpatijomis! Ironiška, bet „ko nori mergaitė“ isterijos eskaluotojai mažiausiai kalbėjo apie tai, kad vaikui motina – yra šventas ir nepakeičiamas žmogus. Veidmainiškai ir ciniškai vėliau atrodė tokių žmonių šūkavimai: „Stop vaikų atiminėjimui!“ Čia dar galima prisiminti Rusijos propagandos platinamą išgalvotą istoriją apie „nukryžiuotą berniuką“, kurį atseit nukankino ukrainiečiai... Va taip pamažu ima aiškėti, į kur veda „Didžiojo šeimos gynimo maršo“ gijos!

Prisidengdami Stambulo konvencijos ratifikavimo ir Partnerystės įstatymo planais, kurie neva sugriaus tradicines šeimas, „Kremliaus maršo“ (kaip sakė Vilius Bražėnas, „nebijokime daiktus vadinti tikrais vardais“) organizatoriai savo gyvenimu jau įrodė, kad šeima jiems mažiausiai rūpi. Užtat rūpi sukelti neramumus valstybėje, riaušes, paskui visa tai pateikti kaip dabartinės valdančiosios daugumos nesugebėjimą valdyti valstybę, o tada siekti pirmalikių Seimo rinkimų (nėra garantijų, kad ne perversmo!).

Prieš leisdami į žygį prieš Lietuvos valstybę, žmonės galėtų labiau pasidomėti, kas yra tie organizatoriai – ne tik pasakojantys nešvankius

anekdotus apie labai „šeimyninius“ tėvo ir dukters santykius, bet ir tie, prisistatantys kaip informaciniai rėmėjai, tai yra „maršo“ reklamuotojai. Štai jie: „infa.lt“, „minfo.lt“, „Karštas komentaras“, „Knygnešys“, „Kau-no forumas“ („Respublikos“ neminėsiu, juk tenka pripažinti žodžio laisvę, net kai ji tarnauja priešiška valstybei). Paimkite Valstybės saugumo departamento metines ataskaitas ir rasite šiuos „informacijos skleidėjų“ pavadinimus, kaip Kremliaus propagandą skleidžiančias priemones – vienos iš jų tą daro atvirai, kitos prisidengdamos patriotizmu ir panašiai.

Socialiniuose tinkluose šie „infos“ tyčiojasi iš V. Landsbergio, aiškina, kad Lietuvos integracija į ES ir

NATO buvo klaida, meluojama, kad Lietuvoje nebeįmanoma išgyventi, santykiai su JAV vadinami pragaištingais Lietuvai, „putinistų“ stiliumi kalbama apie Baltarusijos opozicijos kovą prieš diktatorių Lukašenką, Ukrainos didvyriai, kovojantys su separatistais rytinėje Ukrainoje, pavadinami fašistais ir taip toliau. Žodžiu, tai, ko neliko viešojoje erdvėje uždraudus propagandinių rusiškų televizijų kanalų, skleidžiasi šituose „Kremliaus maršo“ rėmėjuose.

Kai pasižiūri, kas organizuoja tą „maršą“, kokie veikėjai važinėja po Lietuvą su reklaminiu autobusiuku, pasidomi jų biografijomis, pasižiūri, ką jie propaguoja savo paskyrose socialiniuose tinkluose (pavyzdžiui,

„Facebook“), apima neįtikojamą jausmas. Iš karto susimąstai, ar saugiai esi įsirengęs savo namus, kad apsaugotum šeimą nuo tokių veikėjų, ar Lietuvoje pakankamai saugu, kad išvengtum susitikimo su tokiais tipais vėly vakarą nuošalesnėje vietoje?

Jau girdžiu pasipiktinimo šūksnius, kad bandau „Kremliaus maršo“ dalyvius ir organizatorius apšaukti Kremliaus agentais. Žinoma, kad ne visi į „Kremliaus maršą“ susirinkę žmonės yra proputiniškų pažiūrų ar pritaria minėtų „infų“ skleidžiamai propagandai. Bet, mielieji, jei kai kam iš tų organizatorių nepatikėtumėte pasaugoti vaikiškos piniginės, tai kaip nebijote jiems patikėti spręsti jūsų šeimos ateitį?

16 a. Nyderlandų dailininkas Piteris Breigelis vyresnysis nutapė paveikslą „Aklieji“ – šiandien šis meno šedevras atspindi „Kremliaus maršą“ dalyvaujančių tautiečių paklydimo esmę. „Šis „maršas“ žygiuos tvarkingai, po penkias kolonas“ – kaip gi nepritari šio posakio šmaikštuoliui?

SPAUDOS
RADIO IR
TELEVIZIJOS
REMIMO
FONDAS

Iš renginių ciklo „Lietuvai ir lietuviams“

Nenumaldomai skuba laikas, praeitin nusinešdamas žmonių likimus, tačiau atminty išlieka užfiksuoti įvykiai, surašyti prisiminimai, archyvuose, muziejuose saugomi svarbūs dokumentai – istorinės atminties liudytojai. Atminimo ženklus palieka rašytojai, dailininkai, fiksuodami laiko ženklus.

Po ilgoko karantino ir pandemijos sukeltų apribojimų, po truputį veriasi bibliotekų, muziejų, galerijų durys. Atveria duris ir Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, kur įrengta „mažoji galerija“. Atsinaujinusioje salėje veikia dvi parodos ir pirmuosius lankytojus kviečia susipažinti su naujais dailininko Artūro Slapšio tapybos darbais. Kukliame atidaryme, dalyvaujant dailininkams Viliui Ksaverui Slavinskui, Vytautui Lagunavičiui, Nacionalinio Kauno dramos teatro direktoriui dr. Egidijui Stancikui, autorius papasakojo apie savo kūrybos kelią. Stabtelėjo ties kiekvienu nauju paveikslu. Dalis peizažo

nusiramino, patirti džiaugsmą, susimąstyti. Parodoje eksponuojamus paveikslus galima pamatyti atvykus į LPKTS buveinę Laisvės alėjoje.

Kita renginio dalis skirta dailininko-architekto Jono Lukšės darbams. Autorius, nė dienos nepraleidžiantis be pieštuko, parengęs naujausių piešinių ciklą „Sovietų genocido aukų ženklai Kaune“, kurie bus išleisti atskiru leidiniu ir piešinių apie Pažaislio vienuolyno ansamblį, kuris laikomas vienu geriausių baroko pavyzdžių Šiaurės ir Rytų Europoje, pateikė kitą savo darbų ciklą apie iškilias asmenybes. Nepailstantis J. Lukšė rūpinasi, kad apie architektūros pamink-

Artūro Slapšio ir Jono Lukšės parodos atidaryme

paveikslų skirta dailininko tėviškei, kiti – kviečiantys susimąstyti. Dailininkas A. Slapšys kuria istorine tematika, yra knygos „Viduramžių Lietuvos viešpačiai“ vaizdinės medžiagos autorius. Menininko kūryboje dominuoja istorinių asmenybių portretai, simbolizmas, fantastiniai elementai. Nuo 2008 metų aktyviai dalyvauja Lietuvos pašto ženklų kūrėjų konkursuose, laimėjęs 4 prizines vietas, 3 ženklai išleisti į apyvartą.

Artūro Slapšio kūriniai eksponuoti Lietuvoje, užsienyje. Kaune gimęs dailininkas 1996–2011 m. gyveno JAV, kur ir pradėjo profesionaliąją kūrybinę veiklą. Jo paveikslai puošia privačių kolekcijų galerijas JAV, Ukrainoje, Anglijoje, Lietuvoje, eksponuojami Lietuvos ir užsienio muziejuose.

Pristatydamas naujausius tapybos darbus, menininkas atkreipė dėmesį į keletą dar dažais kvepiančių drobių. Viena, atitinkanti dabarties žmogaus būseną – „Baimė“ – tarsi pro rūko šydą išnyrantis žmogaus veidas – klausiantis, bijantis dėl būties, ateities. Kaip kalbėjo jo kolegos – linija, spalva galima išreikšti žmogaus išgyvenimus. Tai svarbi ir meno terapijos dalis, kai žmogus, būdamas svečiuose pas paveikslus, gali ieškoti

lus, istorines vietas sužinotų ir kaudiečiai, ir miesto svečiai.

Jam rūpi įprasminti ir Lietuvos medžius, Kaune – Vienybės aikštėje, Ažuolyne ir kitose vietose, kurie mena ypatingas asmenybes ar įvykius.

Niekieno neragintas dar kuria ciklus plakatų, kurie susieti su iškiliais žmonėmis, įvykiais, tremtimi. 2021 m. minimos Didžiųjų tremčių 80 metinės, Juozo Lukšos-Daumanto metai. Tų įvykių minėjimui prisideda ir J. Lukšė, kuris dalijasi su LPKTS lankytojais visa „galerija“ portretų.

Trumpai apžvelkime – kokie laiko tėkmėje žmonės užfiksuoti savotiškuose autoriaus darbuose. Nuotraukos iš gyvenimo, kūrybos, tremties, biografiniai duomenys, išleistos knygos. Visa tai surinkta ir priminama, kad šie visi žmonės – paženklininti tremtinio, politinio kalinio ženklais. Aptariant šiuos darbus, pavadinkime „ilustruotais, grafiniais pasakojimais“. Apie Kultūros istoriką, publicistą, kraštotyrininką Albiną Vaičiūną, gimusį Šakių krašte, sužinome, kad jis dar ankstyvoje jaunystėje kartu su bendraminčiais buvo įkūręs slaptą „Lietuvos jaunimo vyčių sąjungą“, bendradarbiavo pagrindiniame laikraštyje „Laisvės keliu“. Patriotinė, pagrindinė veikla

Sveikiname

Garbingo jubiliejaus proga sveikiname filialo narius:
Vilhelmą BANIULEVIČIŲ ir **Emiliją JUŠKIENĘ** – 90-ojo,
Ireną GAIGALIENĘ ir **Algirdą ŠLĖGERĮ** – 85-ojo,
Vytautą PILKAUSKĄ – 80-ojo,
Reginą MACYTĘ ir **Kostą GALVELĘ** – 75-ojo,
Algimantą ŽALĄ, **Bronę ZUOZIENĘ** ir **Petrą BALTUŠĮ** – 65-ojo.
Linkime stiprios sveikatos, artimųjų meilės, gyvenimo džiaugsmo ir Dievo palaimos.

LPKTS Biržų filialas

Gražaus 80-ojo jubiliejaus proga nuoširdžiai sveikiname buvusį 1949 m. tremtinį, LPKTS Šiaulių filialo tarybos narį **Algijų JARAMINĄ**.

Linkime stiprios sveikatos, laimės, vilties ir ramybės tolimesniuose gyvenimo keliuose. Telydi Tave Aukščiausiojo palaima.

LPKTS Šiaulių filialas

Garbingo jubiliejaus proga sveikiname buvusias tremtines, mūsų filialo nares:

Eleną Stanislavą IVAŠKEVIČIENĘ – 80-ojo,
Stanislavą EINORIENĘ – 75-ojo.

Lai visos Jūsų dienos būna šviesios, laimingos ir pilnos džiaugsmo, telydi gera nuotaika ir dvasios ramybė. Būkite sveikos ir Švč. Mergelės Marijos globoje.

LPKTS Jonavos filialas

Garbingo 90-ojo jubiliejaus proga sveikiname skyriaus nares:

Oną Danutę LAURINČIUKIENĘ ir **Danutę GELAŽIENĘ**.

Telydi jus Aukščiausiojo globa ir artimųjų meilė.

LPKTS Vilniaus skyriaus taryba

Garbingo 90-ojo jubiliejaus proga nuoširdžiai sveikiname buvusi tremtinę, Zemaitijos fotografą, fotomenininką **Mečislovą ŠILINSKĄ**. Linkime pačių gražiausių dienų, stiprios sveikatos. Dėkojame už istorinės atminties įamžinimą.

LLAS taryba

Sveikiname garbingo 90-ojo jubiliejaus proga **Algimantą KEMĖŠĮ**. Linkime Dievo palaimos, stiprios sveikatos ir ramių, šviesių gyvenimo dienų.

LPKTS Anykščių filialas

„įvertinta“ ištremimu į Vorkutos lagerius. Tačiau šio stiprios valios žmogaus nepalaužė tardymai, kančios. Grįžęs Lietuvon, baigęs mokslus, organizavo kraštotyrinę veiklą, vadovavo B. Grincevičiūtės muziejui, bendradarbiavo spaudoje. A. Vaičiūnas – ilgametis Zanavykų, P. Vaičiūčio, XXVII knygos mėgėjų draugijų vadovas, narys, daugybės straipsnių ir knygų autorius. Sulaukęs garbaus amžiaus, pripažintas Šakių rajono Garbės piliečiu, XXVII KMD garbės nariu.

Kita iškili asmenybė – Operos ir baletų teatro solistas Vincentas Kuprys. Jo kelias į didžiąją sceną ejo per Altajaus, Krasnojarsko kraštą, kur jis, dar vaikas būdamas, su šeima buvo išvežtas, kur patyrė netektis, skaudžius išgyvenimus. Jo kūrybinis, meninis palikimas – plačiai pavaizduotas J. Lukšės parengtame darbe.

Nepaprastai gilia brydę LPKTS istorijoje paliko Antanas Paulavičius. Iš Anykščių krašto kilusį, Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros studentą, muzikos mokyklos mokinį 1948 m. kartu su kitais ištremė į Krasnojarsko kraštą. Į Lietuvą grįžo 1956 m. Įsijungė į aktyvią veiklą organizacijose, dirbo įvairiose Lietuvos vietose, būrė ir

vadovavo muzikos kolektyvams, paliko nemažai literatūros kūrinių. LPKTS visada prisimins A. Paulavičių, buvusį tremtinių choro „Ilgešys“ įkūrėją ir vadovą (šiam kolektyvui dabar vadovauja jo žmona Bronė Paulavičienė).

Plačiai pateikiama kario, partizano, politinio kalinio Jono Laucės patirtis. Kituose darbuose autorius supažindina su Juozu Papečkiu, Antanina Garmute, pagrindžio spaustuvės „ab“ vienu iš įkūrėjų Vytautu Andziuliu. Primenama ir apie legendinį, ilgaamžį Vitalijų Staugaitį, kilusį iš Zanavykų krašto, garsios Staugaičių giminės palikuonį. Naujasis J. Lukšės parengtas darbas skirtas Juozui Lukšai-Daumantui.

Visi jie byloja apie žmones, dirbusius Lietuvai ir lietuviams.

Kaune, LPKTS eksponuojami darbai, kaip autoriai tikisi, aplankys ir kitus filialus, kur plačiau galės susipažinti sąjungos ir bendruomenių nariai. Jie padės plačiau atskleisti lietuvių žmonių, kovojusių, tikėjusių ir tikinčių Lietuvos laisvę, indėlį, ir prisidės prie Lietuvos fondo (JAV) bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos remiamų LPKTS projektų.

Parengė Dalia POŠKIENĖ

Grižtanti Vilniaus universiteto atmintis

Zigmas TAMAKAUSKAS

Priėmus 1918 m. Vasario 16-osios Lietuvos nepriklausomybės Akta, Lietuvos Taryba numatė Vilniaus universitetą atidaryti 1919 m. sausio 1 d. Šią nuostatą įgyvendinti sutrukdė Raudonosios armijos įsiveržimas ir klastinga Lenkijos okupacija. 1919 m. spalio mėn. atidaromas okupuotame Vilniuje vadinamas Stepono Batoro universitetas, tapęs lenkiško šovinizmo ugdymo centru. 1939 m. atgavus Vilnių, atkuriamas lietuviškas Universitetas. Jis pradėjo savo darbą nuo 1940 m. sausio mėnesio su pirmą kartą lietuvių dėstomąja kalba.

Pabaiga. Pradžia Nr. 17 (1423)

Prasidėjo represijos

Vokiečių okupacijos metais Universitetas uždaromas 1943 m. kovo mėn. dėl Lietuvos jaunimo, boikotavusio stojimą į vokiečių organizuojamą vietos SS dalinį. Suimami ir išvežami į Štuthofio koncentracijos stovyklą 46 Lietuvos inteligentijos įkaltai: žinomo kanklininko Puskunigio sūnus Leonas, kunigai Alfonsas Lipniūnas, Stasys Yla, 1941 m. Birželio sukilėliai Pilypas Narutis-Žukauskas, Antanas Starkus, Jonas Noreika-Generolas Vėtra, Universiteto profesoriai Vladas Jurgutis, Balys Sruoga ir kiti.

Artėjant antrai sovietų okupacijai, daugelis žymių Universiteto dėstytojų pasitraukė į Vakarus. 1955 m. Universitetas pavadinamas V. Kapsuko vardu. Trūkstant „patikimų“ dėstytojų, siunčiami menko išsilavinimo ir nemokantys lietuvių kalbos „specialistai“ dėstyti iš Rusijos ir iš kitų sovietinių respublikų. Iš Universiteto pašalinami ar ištremiami krašto mokslui nusipelnusios asmenybės – lietuviško banko ir Lito kūrėjas Vladas Jurgutis, ekonomistas Petras Šalčius, fizikas Antanas Žvironas, filosofijos profesorius Vosylius Sezemanas. Sovietiniuose lageriuose miršta su mons. Alfonsu Svarinsku kartu kalėjus, profesorius Levas Karsavinas.

Tapęs rektoriumi J. Bulavas Universitetą apvalė nuo nemokšų, prisi-taikėlių, kyšininkų ir karjeristų. Pirmą kartą iš Universiteto ansamblių lūpų viešai nuskambėjo „Lietuva brangi“. Šią giesmę žiūrovai sutiko pagarbiai stovėdami su gausių plojimų audra.

1956 metai universitete

1956 metai – šiame sūkurtingame laikotarpyje buvau Vilniaus universiteto antrojo kurso studentas. Daugelis iš mūsų turėjome jaunatviško idealizmo sparnus. Vadovavomės mūsų rašytojos filosofės Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos mintimis, kad svarbiausia žmogaus gyvenime – ilgesys. Ilgesys savo idealo. Šis ilgesys visada ėjo su viltimi. Į tą vilties erdvę tilpo ir mūsų jaunatviškos svajonės, didelis rūpestis dėl Lietuvos likimo ir noras išlaikyti jos gyvybingumą. Šiuos mūsų siekius lyg palai-kė savo dėstytojomis paskaitomis patriotinės savimonės nepraradę dėstytojai Zigmą Zinkevičius, Meilė Lukšienė, Vanda Zaborskaitė, Irena Kostkevičiūtė, Jurgis Lebedys, Juozas Pikčilingis, Vincas Urbutis, Juozas Balčikonis ir kiti.

Derinome įvairias veiklos formas. Su kai kuriais studentais, sudarę slaptą patriotinės krypties būrelį, laiminant kunigui, davėme priesaiką Dievui ir Tėvynei Vilniaus Aušros vartų bei Kauno katedros koplyčiose.

1956 m. Vengrijoje vykusios anti-sovietinės revoliucijos fone surengė-

me studentiško jaunimo vakaronę Universiteto Istorijos filologijos fakulteto didžiojoje auditorijoje. Prisi-rinko daugybė jaunimo. Iš anksto buvo numatyta kryptinga partokratų neiššifruota programa. Numatytos pertraukos metu mūsų bendramintis Adolfas Gurskis raiškiai paskaitė iš neseniai išleisto Maironio Raštų dvi-tomio „Jaunosios Lietuvos“ poemos šeštosios giesmės ištrauką „Jau sla-

VU rektorius prof. R. Petrauskas, mjr. G. Reutas, Z. Tamakauskas, A. Grigaitienė, A. Kentra, prof. J. Verbickienė. Nuotr. Aldonos Grigaitienės

vai sukilo...“ Tai buvo lyg sveikini-mas Vengrijoje vykstančiai revoliucijai. Paslapčiomis raginame vienas kitą lapkričio 1-osios vakare rinktis Rasų kapinėse prie dr. Jono Basanavičiaus kapo.

Milicijos būriai ir kareiviai sten-gėsi susirinkusį jaunimą išsklaidyti, neleisti žygiuoti miesto link. Karei-viams vadovavęs generolas net įsten-gė lietuviškai pasakyti keletą žodžių – eikite namo... Į kareivių ir milicininkų brutalius žodžius mes atsakydavome lietuviška daina ir šūkais: „Laisvę Lietuvai!“, „Laisvę Vengri-jai!“ Pralaužę atvykėlių užtvaras, nu-žygiavome iki Aušros Vartų. Čia mus pasitiko dar didesnė represinės jėgos būriai. Pirmoje gretoje ėjusius studen-tus pavyko jiems nutempti į greta sto-vėjusius uždarus sunkvežimius. Rei-ka-lavo išsiskirstyti. Jėgos buvo nely-gios. Po šių įvykių tuometinis Lie-tuvos „šeimininkas“ Antanas Snieč-kus pareikalavo iš aukštųjų mokyklų pašalinti daugybę studentų, vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjusių prie va-dinamosios antitarybinės demons-tracijos Rasų kapinėse. Šiam reika-lavimui ypač pritarė Universiteto kar-jeristinė partokratija – V. Kuzminskis, I. Zaksas, J. Bielinis ir kiti. Kom-jaunimo veikėjas Jonas Bielinis savo nuožmumu išgarsėjo ir anksčiau, kai

vienuolikai savo kurso diplomantų parašė tokias charakteristikas, kad jomis vadovaujantis šie nebūtų gavę Universiteto baigimo diplomų. Tada studentams daug padėjo Lietuvių lite-ratūros katedros vedėja Meilė Lukšienė ir tuomet dirbęs dekanu E. Meškauskas, išmetęs į šiukšlyną tas J. Bielinio parašytas „komjaunuo-liškas“ charakteristikas, turėjusias lemti tų studentų gyvenimo griūtį.

Saugumo rūsiuose

Buvau apkaltintas „kontrevoliucine veik-la“, buvo akcentuotas ir mano ant J. Basanavičiaus kapo sudėtas Gedi-mino stulpų ženklas. Čekistinis sparnas nenurimo – „atsirevanšavo“ kitų metų Vasario 16-osios naktį atliktomis kratomis ir areštais. Buvo paimti kaip „įkalčiai“ mano Pir-mosios Komunijos dova-na – rožinis ir eilėraš-čių sąsiuvinis. Atsidūriau saugumo rūsių kameroje kartu su Dailės instituto buvusiu komjaunimo sek-retoriumi Arūnu Tara-bilda. Mane kaltino „aiš-čia antitarybine veikla“. Reikalavo pasakyti iš kur gavau tą sąsiuvinį su so-vietiniuose lageriuose pa-rašytais „antitarybiniais“ eilėraščiais.

Teko patirti visas tardymo „gud-rybes“, brutalų pažeminimą. Tačiau nieko jie iš manęs neišgavo. Po tris paras trukusio dieninio ir naktinio tardymo vėl galėjau pakvėpuoti gry-no oro „laisve“. Grįžus iš „svečių“, fakulteto dekanas Jonas Palionis, lyg susitaręs su nieko iš manęs neišga-vusiais tardytojais, vėl pateikė tokį pat klausimą – iš kur gavau tą „anti-tarybinių“ eilėraščių sąsiuvinį. „Jei nepasakysi – mesime iš Universi-teto“, – pridūrė. Atsakiau: „Sąžinės dar nepraradau – meskite“.

Netrukus buvo parašytas rektoriui teikimas: pašalinti Zigmą Tama-kauską iš universiteto. Šį teikimą pasirašė minėtas dekanas Jonas Pa-lionis, partokratai Imrė Zaksas ir Jo-nas Bielinis. Fakulteto partinės orga-nizacijos sekretorius Imrė Zaksas jau pasirašęs šį teikimą, veidmainiškai mano tėtei rašė laišką, kad jis „sūnui norintis padėti, bet Zigmą užsispyręs niekaip nepasako iš kur gavo sąsiuvinį su antitarybiniais eilėraščiais, taip pat slepia savo idė-jinius draugus...“

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomy-bę, teko susipažinti su kai kuriomis bylomis. Vienoje radau savo lituanis-tinių studijų draugo, nuoširdžiai tau-raus ir poetiškos sielos kursioke Leo-nardo Gogelio mane ginantį drąsų

laišką, adresuotą Vilniaus universi-teto rektoriui, galima sakyti, api-bendrinantį tuometinę ne tik univer-siteto, bet ir kitų aukštųjų mokyklų būklę. Jame rašoma, kad „šalinami iš universiteto tokie žmonės, kurie ne-mėgsta veidmainiauti, drąsiai ir atvi-rai rodo savo įsitikinimus, universi-tete didvyriais jaučiasi tokie prisipla-kėliai ir veidmainiai, kaip pavyz-džiui, II kurso istorikas Aleliūnas ir kiti. Jie siekia „šiltų vietelių“ kom-jaunimo biuruose ir panašiai...“ By-loje yra ir man skirtas eilėraštis „Pro Patria“. Leonardas Gogelis, liudijant tam pačiam jo kambario „draugui“ Mykolui Aleliūnui, sovietiniais me-tais tik už savo atvirumą buvo nu-teistas ketveriems metams lagerio.

Laisvės dvasios nesunaikinsi

Buvo pakeista Universiteto vado-vybė, reorganizuota Lietuvių literatū-ros katedra. Tačiau partokratams ne-pavyko sunaikinti jau nuo filomatų filaretų laikų Universitete kilusios laisvės dvasios. Ji vis iškildavo įvai-riomis formomis iki pat Lietuvos Atgimimo.

Įteikiant Atminties diplomus, Vil-niaus universiteto istoriją priminė šios aukštosios mokyklos muziejaus direktorė, Kovo 11-osios Akto signa-taro Gintaro Ramono duktė Monika Ramonaitė, surengusi puikią ekskur-siją po Universiteto rūmus ir Šv. Jonų bažnyčią.

Nuoširdžiai dėkoju garbingojo Vilniaus universiteto rektoriui profesoriui Rimvydui Petrauskui, „Griž-tančios atminties“ projekto vadovei profesorei Jurgitai Verbickienei, rin-kusiai, tikrinsiai ir rašiusiai pašalin-tųjų bendruomenės narių biogramas muziejininkei Vaivai Kubeckienei, puikiai sustygvavusiai visą diplomų įteikimo ceremoniją ir laiką – Editai Kirlytei, šauniam Universiteto vai-ruotojui Gintautui Skorubskui, mane sveikinusiems Lietuvos laisvės ko-vos sąjūdžio štabo viršininkui, Lie-tuvos kariuomenės kūrėjui, kariui savanoriui majorui Gediminui Reutui, artimiesiems, buvusių studijų kurso draugams ir kitiems bičiuliams.

Gera, kad Vilniaus universitetas palaiko ir išplečia naujomis formomis bei turiniu savo tradicijas. Juo turėtų pasekti ir kitos aukštosios mo-kyklos, kaip pavyzdžiui, Lietuvos muzikos ir teatro akademija (buvusi Konservatorija), sovietiniais okupa-cijos metais iš savo bendruomenės už patriotinę veiklą pašalinusi voka-listą Kastytį Matulionį, folkloristą Kazimierą Kalibatą, dirigentą Algi-mantą Mišeikį ir kitus. Šiuo gražiu Vilniaus universiteto pavyzdžiu turė-tų pasekti ir buvusių Dailės instituto, Pedagoginio instituto, Kauno poli-technikos instituto, Medicinos insti-tuto ir kitų mokyklų bendruomenės.

Linkime Vilniaus universitetui vi-sada būti ta kelrode žvaigžde, puose-lėjant ir saugant mūsų tautos kultūros dvasines vertybes, kad Lietuva, anot profesorės Marijos Gimbutienės, mums visiems būtų gavusis gyvybės vandens šaltinis.

Istorija be „baltų dėmių“

Paskutiniai partizanai broliai Purliai iš Želvos

Partizano Alfonso Purlio-Ožio, Ožiuko šimtmečiui

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Nuo pat partizaninio karo pradžios, tai yra 1944 m. vasaros, Želvos valsčiaus partizanai priklausė Lietuvos laisvės armijos Ukmergės 3-ajam rajonui. Šiame ir kaimyniniame Giedraičių valsčiuje pirmasis susibūrė ir veikė savo gretose turintis apie 50 partizanų Stasio Grinevičiaus-Vanago iš Skripėtiškių kaimo, Želvos valsč., būrys. Stasys buvo paskirtas kuopos, vėliau bataliono vadu. Keršydami už sūnaus pasirinkimą kovoti, 1944 m. gruodžio 13 d. Želvos sribai sudegino S. Grinevičiaus gimtuosius namus ir nužudė tėvą Praną... Stasys turėjo du brolius: dvynį Viktorą ir jaunesnįjį Joną. Žuvo S. Grinevičius-Vanagas 1945 m. rugsėjo 8 d. netolimame Bajorų kaime kartu su ryšininke Zofija Pagalyte-Ramune. Jų kūnai buvo užkasti Želvos žvyruobėse.

Tą kruviną 1944 m. gruodžio 13-ąją sribai sudegino ir kito Skripėtiškių kaimo gyventoją – Rapolo Purlio namus, o šeiminką nušovė. Pelenais virtusius tėvo palaikus savieji palaidojo Giedraičiuose. Motina išvyko gyventi į Vilnių pas seserį. Vengdami arešto, jo sūnūs Alfonsas (1921–1945) ir Bronius (1923–2005?) iš pradžių slapstėsi, bet greitai prisijungė prie partizanų. Alfonsas pasirinko Ožio, Oželio, o Bronius – Boso slapyvardžius. Likimas lėmė jiems kovoti beveik dešimtmetį, iki pat faktiškos partizaninio karo pabaigos...

Sulaukę 1945 m. vasaros pradžios, Alfonsas Purlys-Ožys prisijungė prie Balninkiečių rinktinės Karpio būrio partizanų. Jo kovos bendražygiai buvo keli apylinkių jaunuoliai. Jonas Kiburys-Dobilas iš Dvarninių kaimo, Šešuolių valsč. 1939 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Užėjus sovietams, su keliais draugais pabėgo, tačiau buvo pastebėti, apšaudyti. Taip atsirado Daugailiškių kaime, Pašilės parap. Alfonso bendražygiu buvo Feliksas Mikalajūnas-Žalgiris.

Šaltiniai teigia, kad Žalgiris buvo kilęs iš Griežonių kaimo, Žemaitkiemio valsč. Partizanavimo pradžioje jam buvo tik devyniolika. 1947 m. Feliksas tapo Didžiosios Kovos apygardos (DKA) B rinktinės vado adjutantų. Žuvo 1949 m. kovo 28 d. Užpėnų kaime, Skuodžio sodybos slėptuvėje, kartu su K. Ališausku-Spartaku ir B. Morkūnu-Kirka. Kūnai buvo užkasti Pivonijos šile (1989 m. palaidoti Ukmergės Dukstynos kapinėse).

Balninkų krašto partizanai, tapę DKA B rinktinės kovotojais, atkakliai priešinosi okupantams. Po rinktinės vado Alfonso Morkūno-Plieno žūties (1949 m. gruodžio 30 d.) iki 1950 m. lapkričio 25 d. vado pareigas ėjo Kazys Puodžiūnas-Titnagas (žuvo 1951 m. birželio 26 d.). Tai jis sudarė naują apygardos štabą, jo vadu paskyrė Alfonsą Purlį-Ožį. Štabui priklausė: Mykolas Paškevičius-Gylis, Jurgis Šinkūnas-Žalvaris, Vytautas Strazdas-Vėbras, Povilas Puodžiūnas-Žėruolis. Sumanyta kovotojus paskirstyti į dvi rinktines, buvo paskirti vadai: Adomas Širvinskas-Šalmas ir Pranas Kiaušinis-Kiaunė. Faktiškai veikė viena rinktinė, kurioje laikėsi Kazys Puodžiūnas-Titnagas su apsauga ir štabu. Jo pavaduotoju iki žūties (1950 m. balandžio 1 d.) buvo Petras Gruzdas-Vėtra.

1951 m. Želvos partizanams buvo tragiški. Birželio 26 d. Širvintų rajone, prie Rubikonų ežero, kartu su

B rinktinės vadai J. Juras-Žilvinis ir J. Šibaila-Diedukas

Partizanas Bronius Purlys-Bosas

DKA B rinktinės vadu Kaziu Puodžiūnu-Titnagu žuvo štabo Ryšių ir žvalgybos skyriaus viršininkas Alfonsas Purlys-Ožys, rinktinės Ūkio skyriaus viršininkas Feliksas Mikalajūnas-Gylis bei štabo narys Jurgis Šinkūnas-Žalvaris. Kūnai užkasti Pivonijos šile. 1989 m. perlaidoti į Ukmergės Dukstynos kapines.

1989-aisiais, susibūrus Sajūdžiui ir papūtus nepriklausomybės vėjams, žuvusiųjų kūnai buvo surasti, atkasti ir su didžiausia pagarba deramai palaidoti. Žuvusių partizanų atminimui Ukmergės Dukstynos kapinėse 1991 m. buvo atidengtas architekto Medardo Grigaliūno ir skulptoriaus Jono Žentelio suprojektuotas paminklas. Čia perlaidoti įvairiose Ukmergės r. vietose ir Kavarske kadaise užkastų partizanų palaikai.

Po šio smūgio, tai yra vadų žūties, DKA jau neatsikūrė. Jai formaliai vadovauti liko Antanas Vaičiūnas-

Skirmantas, tačiau rugsėjo 26 d. Molėtų r. Ažumiškio miške jis žuvo kartu su savo pavaduotoju Igneu Meilumi-Daktaru. Liko tik trijų būrių likučiai: Titnago, Stasio Šinkūno-Daugirdo, Aniceto Krano-Juknio, iš viso 10 organizuotų partizanų. 1952 m. suimtas Povilas Puodžiūnas-Žėruolis sutiko bendradarbiauti su MGB ir tapo smogiku. Tačiau pavieniai partizanai nenuleido rankų iki pat 1954-ųjų. Dešimtmetė aktyvaus pasipriešinimo kova – tokia buvo Ukmergės krašto partizanų už Lietuvos nepriklausomybę kaina.

Tarp Laisvės kovotojų vadovų buvo ir Alfonso Purlio-Ožio brolis Bronius Purlys-Bosas. Jis gimė 1923 m. Skripėtiškio kaime. 1942 metais baigė Ukmergės A. Smetonos gimnaziją, svajotojo būti miškininku, bio-

Partizanas Alfonsas Purlys-Ožys

logu, ruošėsi studijuoti. Artimai bendravo su Kauno universiteto prof. Pranciškumi Šivickiu, jiedu kartu prie Molėtų ežero tyrinėjo fauną.

Sugrįžus „išvaduotojams“, Bronius Purlys dienomis slapstėsi netoli namų, sako, naktimis padėjo šeimai dirbti ūkio darbus, daugiausiai kalvystės. Kai sribai nužudė tėvą ir sudegino namus, vengdamas arešto kurį laiką slapstėsi kartu su broliu. Nuo 1945 m. kovo mėn. tapo DKA B rinktinės Vanago būrio partizanu Bosu. Stasio Grinevičiaus-Vanago būrio mūšiuose Bronius pasižymėdavo sumanumu ir drąsa. Vanagui 1945 m. rugsėjo 8 d. žuvus, perėjo į Vytauto Roko-Vėtros būrį, kurio laikėsi Šešuolių miške. Dalyvavo daugelyje mūšių, prarado daug draugų. Žuvus rinktinės vadovybei, 1949 m. liepos mėn. paskirtas DKA štabo Propagandos ir agitacijos skyriaus viršininku, nuo 1950 m. tapo ir būrio vadu.

Bėgo baisūs kovos su okupantais metai. Išretėjo jų gretos. Kasdien ateidavo žinios apie draugų žūtis. Besiblaškančius partizanus persekiojo ne tik sribai, kareiviai, bet ir smogikai. Jie 1952 m. balandžio 28 d. Petroniškių miške surado ir nužudė būrio vadą Vėtros brolių Stasį Roką-Beržą, perėmusį vadovavimą būriui.

1952 m. balandžio 28 d. Pumpučių kaime partizanus užpuolė enkavėdistai. Tada smogikams pasisekė suartėti su partizanais. Liudytojai teigia, kad Povilą Puodžiūną-Žėruolį jiems pavyko suimti ir užverbuoti, vėliau jam suteiktas „Mokytojo“ agentūrinis slapyvardis. Kartu buvę Beržas su Jazminu dingo be žinios, reikia manyti, kad slapta buvo nužudyti ar žuvo besipriešinantys. Taip manė Stasio Roko sesuo Jadvyga, įvertinusi laiškus, kuriuos jai rašė išdavikas jau 1989–1990 m. Teisinosi nebuves išdaviku, jos brolio neišdavęs, nors nusikratyti smogiko vardo jam nesisekė.

Tuo tarpu archyvuose yra 1953 m. gegužės 15 d. NKVD plk. T. Župikovo pažyma, kurioje teigiama, kad 1952 m. balandžio mėn. P. Puodžiūnas buvo sučiuptas ir užverbuotas. Galėjo jis būti užverbuotas ir anksčiau, o tą nelemtą balandžio 28-ąją atsivesti į partizanų grupę ir kitus smogikus. 1952 m. gegužės mėn., per Sekmines, P. Puodžiūnas-„Mokytojas“ kartu su kitu išdaviku A. Radzevičiumi-„Tarzanu“ dalyvavo šešių smogikų būryje, suimant partizanus Povilą Zagrecką-Ažuolą ir Joną Navalinską-Beržiuką.

Smogikai daug žalos padarė ir Želvos partizanams. 1953 m. B. Purlys-Bosas su Jonu Kėburiu-Dobilu atsisukrė nuo būrio. Jonas iki partizanavimo buvo Šešuolių valsč., Dvarninių k. kalvis. Jie slapstėsi pas ūkininkus ar miško slėptuvėse. Ankstų 1954 m. kovo 10-osios rytą Mičės kaime, Želvos valsč., pas Povilą Žilinską, šeiminkė pranešė, kad juos apsupo smogikai ir NKVD kareiviai. Partizanai buvo išduoti. Šeiminkai užsimaskavusiems smogikams prisipažino, kad slėptuvėje yra du partizanai.

Partizanai buvo tardomi Vilniuje devynis mėnesius. 1954 m. lapkričio mėn. juos nuteisė mirties bausme, tačiau po apeliacijos ir trejų metų laukimo bausmę sušvelnino. Bronius Purlys-Bosas kalėjo Intoje ir Vorkutos lageriuose, Komijoje, Mordovijoje, Urale. Paleistas 1979 m. kovo 10 d. iš Permės (Mordovija) griežtojo režimo lagerio, grįžo į Panevėžį, kur jam buvo milicijos įsakyta per 10 dienų išvykti iš Lietuvos. Pasisekė likti, tačiau saugumiečiai dar ilgai nedavė ramybės. Įregistravo Lietuvoje tik 1988 m.

Jonas Kėburys-Dobilas iš Daugėliškių k., Šešuolių valsč., buvo kaimo kalvis. Kartu su Broniumi Purliu-Bosu kariavo nuo 1946 m. Jis iš lagerių į Lietuvą sugrįžo 1974 m.

Pastebėjimai perskaičius Donato Kvedaro knygą „Su Lietuva širdyje“

Dr. Darius JUODIS

2020 m. pabaigoje išleistoje buvusio partizanų ryšininko, politinio kalinio Donato Kvedaro prisiminimų knygoje „Su Lietuva širdyje“, įžangoje autorius rašo: „O aš noriu parašyti ne tik apie save, savo giminę, bet ir apie tą sunkų, galbūt net baisų laikotarpį Lietuvoje, kurį didžioji dalis lietuvių vargo, bet išgyveno. Tarp jų ir aš“. Esu rinkęs ir užrašęs nemažai prisiminimų, žinoma, norėjau ir noriu daugiau jų užrašyti, bet jau daug kur pavėlavau. O kartais ir su prisiminimų pateikėjais sunku bendrauti, ypač traukiant žodį po žodžio. Trumpi atsakymai į plačius klausimus greitai užbaigia pokalbius. Kiek pažįstu ir kiek teko bendrauti su Donatu Kvedaru niekada nekildavo panašių problemų. Jis visuomet moka sklandžiai ir išsamiai pasakoti apie praeitį. Į kiekvieną klausimą atsako išsamiai, pailiustruodamas konkrečiais pavyzdžiais. Pagalvoji, kaip gerai būtų, kad kiekvienas būtų toks prisiminimų pasakotojas. Džiugu, kad D. Kvedaro prisiminimai sugulė į knygą, spausdintas žodis lieka spausdintu.

Knygoje autorius nemažai dėmesio skiria savo šeimos, gyvenusios Šmotiškių kaime, Krakų valsč., Kėdainių aps., ir patyrusios daug nelaimių, istorijai. 1948 m. motina Ona su jauniausiu broliu Romualdu buvo ištremti į Sibirą. Išvengęs tremties tėvas Antanas slapstėsi Lietuvoje. Du broliai Antanas ir Stasys pasitraukė į mišką ir žuvo partizaninėje kovoje. Knygoje partizanų brolių Kvedarų likimas atsekamas, remiantis archyviniais dokumentais. A. Kvedaras-Tautvydas priklausė Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinei. Jis vadovavo Birutės būriui, kuris rūpinosi LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto apsauga. Partizanas Tautvydas žuvo 1952 m., o jo jaunesnysis brolis S. Kvedaras-Jaunutis – 1951 m. Likę gyvi šeimos nariai galėjo susitikti tik 1957 m., jau sušvelnėjus SSRS politiniam režimui.

D. Kvedaras aprašo savo mokslo metus, įsijungimą į antisovietinį pasipriešinimą. 1943 m. jis įsijungė į

mokytojo Jono Švėgždos organizuotą Lietuvos laisvės armijos būrelį Krakėse. Man įdomiausias yra knygos dalys, kur rašoma apie pasipriešinimo judėjimą, patirtis sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose. Todėl pacituosiu prisiminimų fragmentus, kurie daug ką liudija.

1944 m. vasaros pabaigoje Donatas Kvedaras, dirbdamas mokytoju Rūkų pradžios mokykloje, susitiko su karininku Kaziu Bandžiumi. „Greitai mane surado mokyklos kaimynas, Lietuvos kariuomenės karininkas Vladas Pabarčius iš Pakarklių kaimo, kuris jau organizavo partizanų būrius, bet jam trūko patyrusių kariškių-puskarininkių, viršilų, galėjusių jaunuolius pamokyti įvairių kariškų įgūdžių. Pabarčius man nurodė nueiti pas jam žinomus buvusius Lietuvos kariuomenės karius ir kviesti juos partizanų apmokymui. Sužinojęs, jog aš pažįstamas su majoru K. Bandžiumi, paprašė organizuoti jų susitikimą ir ryšių reikalams davė man savo dviratį. Jiedu susitiko ir vėliau sutartinai vadovavo partizanų būriams: vienas Krakų-Gudžiūnų apylinkėse, kitas – Pajieslio, Parnavos, Pašušvio krašte,“ – rašoma prisiminimuose.

1944 m. lapkričio mėn. pabaigoje į Rūkų mokyklą atėjo buvęs bendraklasis Aloyzas Dalbokas, desantininkas, nuleistas parašytu netoli Panevėžio. Autorius prisimena: „Dalbokas atvyko ieškoti ryšio su partizanais savo krašte, prie Krakų. Po keleto dienų aš jį suvedžiau su ltn. Vladu Pabarčiumi“. Išliko toks desantininko vaizdinys: „Dalbokas atvyko apsirengęs raudonarmiečio uniforma, ginkluotas rusišku automatu. Turėjo raudonarmiečio dokumentus Aloyzo Liepsnonio vardu“.

(keliami į 8 psl.)

Lietuvai pagražinti draugijos įkūrimo 100-mečio minėjimas Kupiškėje

(atkelta iš 1 psl.)

1930 m. draugija organizavo Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių minėjimus, paminklų statybą Vytautui Didžiajam – jų Lietuvoje buvo pastatyta 30. 1930 m. draugija Ukmergėje organizavo didingo Lietuvos Nepriklausomybės paminklo pastatymą.

Draugijos rūpesčiu ir iš surinktų aukų buvo sutvarkytas Gedimino kalnas Veliuonoje, Birutės kalnas Palangoje, dr. Jono Basanavičiaus parkas Kaune. Per savo skyrius (1926 m. jų buvo 30) draugija rūpinosi miestelių aikščių ir sodų, mokyklų darželių, kapinių priežiūra.

1937 m. Lietuvai pagražinti drau-

gija išleido almanachą, skirtą Vytautui Didžiajam. Draugijos nariai skaitė paskaitas per radiją, spausdino straipsnius periodiniuose leidiniuose, išleido vienkartinį leidinį.

1940 m. SSRS okupavus Lietuvą draugija uždaryta.

1995 m. gegužės 5 d. muziejininkės Birutės Fedaravičienės, išsaugojusios draugijos istorinius dokumentus, iniciatyva Vilniaus Arkikatedroje susirinkę Vilniaus miškų urėdas Juozas Dingelis, monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, prof. Angelė Vyšniauskaitė, aktorius Tomas Vaisieta, aplinkosaugininkas Juozas Stasinas, fotografas Vytautas Ylevičius ir kiti nutarė atkurti Lietuvai pagražinti draugiją.

Povilo Matulionio progimnazijos kieme prie prof. P. Matulionio (1860–1932) paminklo iš kairės stovi 1- mjr. Antanas Burokas, 3- prof. Alfonsas Vaišvila, 4- Juozas Dingelis, 5- Arnoldas Kulikauskis, 6- JAV lietuvis Edvinas Gedminas

Skelbimas

Gegužės 16 d. (sekmadienį) 10–15 val. įvyks Pėsčiųjų žygis partizanų takais, skirtas Juozo Lukšos-Daumanto 100-osioms gimimo metinėms paminėti. **Žygio maršrutas: Šilavotas–Juodbūdžio kaimas, Juozo Lukšos-Daumanto gimtinė, Prienų rajonas.**

Žygyje dalyvaus: žygeivių grupės, Prienų rajono moksleivija, visuomeninių organizacijų, bendruomenių atstovai.

10 val. žygio starto ceremonija: krašto apsaugos ministro, Prienų rajono mero žodis, žygio pradžios paskelbimas. Gros Karinių oro pajėgų orkestras;

14 val. Partizanų pagerbimo ceremonija partizano Juozo Lukšos-Daumanto tėviškėje: atminimo salvės, gėlių padėjimas (KASP kariai). Prienų krašto partizanų dainas atliks folkloro ansamblis „Kupolė“. Kareiviška košė, arbata.

Užjaučiame

Mirus buvusiai Krasnojarsko krašto tremtinei Danutei Mileškienei, nuoširdžiai užjaučiame seserį Adelę Butkienę, brolių Justiną Jeselskį ir kitus artimuosius. Telydi Jus ištikimoji Dievo meilė, suteikdama ramybės ir vilties.

LPKTS Telšių filialas

Tremtinys
www.lpkts.lt

ISSN 2029-509X

Savaitraščio vadovė Audronė Kaminskienė
Techninė redaktorė Vesta Milerienė

Leidėjas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga

Įmonės kodas 300032645

Ats. sąsk. Nr. LT18 7044 0600 0425 8365 AB „SEB“ bankas

Adresas: Laisvės al. 39, 44309 Kaunas,

Tel. (8 37) 323 204, 8 667 39218

El. p. tremtinys.redakcija@gmail.com

2 spaudos lankai. Tiražas 1250 egz. Kaina 0,90 euro.

Spausdino spaustuvė UAB „Morkūnas ir Ko“,
Draugystės g. 17, Kaunas

Projektas „Lietuvos Laisvės kovų, tremties ir tautos netekčių atspindžiai“ ir „Istorija be „baltų dėmių“ remia (2021 m. skirta 14000 eurų)

Paroda „KGB sulaikyti užsienio žvalgai ir jų įranga“

Šaltasis karas tarp Sovietų sąjungos ir Vakarų demokratinių valstybių aktyviai reiškėsi ne tik politikos srityje, ginklavimosi varžybose, bet ir visuomenei nematomoje specialiųjų tarnybų tarpusavio kovoje. Šios tarnybos stengėsi išaiškinti varžovų paslaptis ir kartu apsaugoti savąsias.

Represijomis ir bauginimais padėjęs sovietų valdžiai kontroliuoti visuomenę, KGB aktyviai veikė ir vykdydamas žvalgybinę veiklą užsienyje bei kontržvalgybinę – šalies viduje. Sovietai tam skyrė ypač daug dėmesio ir finansų, todėl KGB tapo viena galinčiausių ir žinomiausių specialiųjų tarnybų pasaulyje.

Šnipinėjimu užsienio valstybėse užsiėmė SSRS KGB Pirmoji vyriausioji valdyba – PGU. Ją sudarė daug įvairių padalinių, kurie rūpinosi žvalgybinių operacijų planavimu, techninėmis priemonėmis, agentų darbu, dokumentais, radijo ryšiu, šifravimu, gautų duomenų analize.

Antra, ne ką mažiau svarbi sovietų saugumo užduotis, buvo kova su užsienio žvalgybų veikla Sovietų sąjungos viduje. Už kontržvalgybą

Пистолет «Валда» и оружие в виде отвертки в автоматической с паронимом, сверлящими различными техническими предметами.

„Wadie“ modelio pistoletas ir rašiklių bei automatinių pieštukų pavidalo ginklai su įvairiais cheminiais preparatais užtaisytais šoviniais“

buvo atsakinga KGB Antroji vyriausioji valdyba.

Atskiri skyriai sekė į SSRS atvykusius užsieniečius: turistus, žurnalistus, studentus, įvairių sričių specialistus, sporto, kultūros renginių dalyvius. Į kiekvieną iš jų buvo žiūrima kaip į potencialų užsienio specialiosios tarnybos agentą. Užsieniečiams

Американский разведчик-дипломат Смит и его снаряжение. Смит выполнял в Москве фотографировать военных объекты.

„Amerikiečių žvalgas – diplomatas Smitas ir jo įranga. Smitas buvo demaskuotas jam bandant nufotografuoti karinį objektą“

buvo skirti atskiri viešbučiai ir restoranai su paslėpta sekimo įranga ir KGB parengtu personalu, lankytis galima buvo tik leistinose teritorijose.

Nuolatos buvo stebimos „kapitalistinių“ valstybių ambasados ir jų darbuotojai. Diplomatinis imunitetas buvo labai palanki priemonė žvalgybinei veiklai pridengti, dėl to ambasada

dos dažnai tapdavo pagrindiniais žvalgybos centrais.

Sovietų valdžia, KGB vadovybė mėgdavo pasigirti pagautais šnipais – tai buvo svarbi propagandinio karo ir komunistinės ideologijos dalis.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras parengė virtualią parodą „KGB sulaikyti užsienio žvalgai ir jų įranga“, kurioje demonstruojamas propagandiniams ir mokomiesiems tikslams KGB parengtas fotografijų ciklas apie sugautus užsienio žvalgus, iš jų atimtą

įrangą ir ginklus. Parodą galima rasti: https://slides.com/lggrtc/kgb-sulaikyti-uzsienio-zvalgai-ir-ju-iranga/fullscreen?token=q-a_eBhC.

Virtualioje parodoje naudojama medžiaga saugoma Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinyje „Sovietų represinių žinybų veikla“.

LGGRTC inf.

Pastebėjimai perskaičius Donato Kvedaro knygą „Su Lietuva širdyje“

(atkelta iš 7 psl.)

D. Kvedaras prisimena, kad pas jį atjodavo partizanai V. Pabarčius, Vladas Kuročka, Vladas Lebedys ir A. Dalbokus. „Atnešdavo atsišaukimų, duodavo užduotis: gauti vaistų, nuvykti pas jiems reikalingus žmones ir pranešti apie Krakėse esančių kariškių pasirodymus, sribų pajėgas.“ Dėl laisvesnio judėjimo po kaimus autorius D. Kvedaras įsadarbino sąskaitininku arklų-mašinų nuomos punkte.

Bet laisvė baigėsi 1945 m. balandžio mėn., kuomet prisiminimų autorius gavo švietimo skyriaus kvietimą atvykti į Krakė ir susitikti su mokyklos inspektoriumi. „Inspektoriumi“ buvo NKGB Kėdainių apskrities skyriaus viršininkas kpt. J. Rugienis. Pagal prisiminimų autorių, jis „buvo su civiliais rūbais ir visai nepanašus į kariškį“. Iš pastarojo sulaukta ir pasiūlymo: „Tau laikinai teks mesti visas tarnybas ir eiti į mišką, į Dalboko vadovaujamą būrį. Kiek ten teks būti, priklausys nuo tavęs – jei gerai padėsi, tai mes jį sugausime greitai ir vėl galėsi mokytojauti, kur tik panorėsi: Mažeikių, Zarasų ar Vilniaus rajonuose, nes toje pačioje vietoje, pats supranti, – netiks... Pasistengsim, kad lengvai gautum mokytojo diplomą. Mes tai galime nesunkiai padaryti“. Savo ilgą kalbą baigė klausimu: „Ar viskas aišku?“

Apie šį verbavimo epizodą dar prisimenama: „Į tokią padėtį patekau pirmą kartą gyvenime, nes apie tai nieko nebuvau nei girdėjęs, nei skaitęs“. Tačiau D. Kvedaras paleistas, bet netrukus vėl suimtas. Palydėtas į susitikimą su tuo pačiu sovietiniu saugumiečiu, bet šis susitikimas jau atrodė kitaip nei pirmasis: „Rugienius atsistojo, paėmė ant stalo gulėjusį pistoletą, priėjo prie manęs ir

pistoletu plokštumą trenkė man į galvą. Sužaibavo akyse. Matyt, trumpam netekau sąmonės, nugriuvau,“ – prisimena knygos autorius.

1945 m. balandžio 27 d. prasidėjo tardymai, nelaisvės metai kalėjimuose ir lageriuose. Nebaigę tardyti D. Kvedarą su kitais išvežė į Vorkutą. Įsimintinai aprašytas konfliktas su suimtais drausmės bataliono raudonarmiečiais, plėšikavusius ir žudžiusius Vokietijoje ir kartu vežamus į lagerius. Konfliktas kilo vagonė, kai jie pasisavino politinių kalinių siuntinius. „Buvom sumušti, nugalėti. Jie mus terorizavo visą kelionę iki Vorkutos: atėmė vertingesnius daiktus, nedavė vandens, kurio gaudavome po keletą kibirų visam vagonui, o jie tuo vandeniu prausdavosi. Neduodavo duonos davinio – „prikės“. Vėliau, ešelonui pritrūkus duonos, gaudavome virtų kviečių, kurių banditai neėdė, o kiti vagono bendrakeleiviai pasidalydavo su mumis,“ – rašoma prisiminimuose.

D. Kvedaras išsamiai aprašo kalinimą Vorkutos lageryje, darbą 29-oje šachtėje. Pamini, kad valdžią ten buvo paėmę lietuviai, todėl „tvarka – jokių vagysčių, jokių žudynių“. Bet čia irgi neužsibuvo, 1946 m. vėl grąžintas į Lietuvą. Įsimintinas epizodas iš kalinimo Kėdainių kalėjime: „Aš buvau visiškai basas, vos tik įleistas į Kėdainių kalėjimo kiemą, nuo kojų nusirišau permirkusias vatinuko rankoves ir trenkiau į sargybos bokštėlį. Rankovės, atėmę veltinius, davė išvažiuojant iš Vorkutos. Vienas jų galas buvo užrištas prie pirštų, kitas – prie blauzdos. Kol kelionė tęsėsi šiaurės keliais, vagonuose nebuvo šalta, bet atvažiavus į Kauną, buvo atodrėkis. Rankovės sušlapo ir buvo labai šalta. Teko žingsniuoti basam“.

Lietuvoje vyko pertardymas, akistata su minėtoju A. Dalboku, kuris jau buvo sovietų saugumo užverbuetas. Už antisovietinę veiklą D. Kvedaras gavo aštuonerius metus lagerio. Kalėdamas Lietuvoje susipažino su būsima žmona, taip pat kalinama partizanų ryšininke Birute Šašyte. Vėliau su ja palaikė ryšius laiškais.

Autorius išsamiai aprašo kalinimą sovietų lageriuose. Iš bendravimo su D. Kvedaru, žinau, jei reikės kokios nors informacijos apie sovietinius lagerius, juose vyravusią tvarką (be tvarkę), tik klausk. Jis visuomet viską aiškiai ir išsamiai paaiškina: kokie buvo politinių kalinių santykiai su kriminaliniais, koks buvo lageryje maistas, kokie prižiūrėtojai, kas tie „blatniakai“ ir „sukos“ ir kita.

Man iš pasakojimų ir knygos labiausiai įsimintini keli epizodai. Vienas pavadintas „Oršos mūšiu“. Kuomet persiuntimo punkte Oršoje susidurta su kriminaliniais kaliniais, kurie ruošėsi „daryti tvarką“ ir apiplėšti politinius kalinius. Susiorganizavę šeši lietuviai politiniai kaliniai sumušė įžūliai besielgiančiuosius.

Kitas įsimintinas epizodas – iš gyvenimo Kovžos lageryje. Anot autoriaus, „maistas buvo blogas. Gyvenimas ir taip liūdnas, o alkanam – dar liūdniau. Jau planavau, kaip nuo pat Vilniaus išsaugotus chrominius batus ir „kostiumą“ iškeisti, žinoma, kuo brangiau į duoną (...) Atsitiko bėda: pavogė mano batus, kostiumą (...). Apmadui nebuvo ribų – nors verk!“ D. Kvedaras surado vietinių vagių paslėptus kalinių daiktus, bet savo daiktų nesurado. Už tai jis tų vagių buvo „praloštas“ kortomis ir reikėjo saugotis. Nusprendė bėgti iš lagerio. Kartu bėgo politinis kalinys Aleksas Lechavičius.

Šis įvykis taip aprašytas: „Bėgome, ėjome, kol jėgos visai išseko. Labai norėjosi gerti ir valgyti. Tankesnėje taigos vietoje sustojome atsikvėpti, užkasti, atsigerti. Turėjau keiliolika apdžiūvusių duonos riekučių, gabalėlį lašinių ir keletą džiovėsių. Aleksas irgi turėjo sutaupytos apdžiūvusios duonos. Atsivėpus, atsigėrus ir užvalgius (jokiu būdu ne pavalgius), baigėsi įtampa, užplūdo toks geras jausmas: aš laisvas, mes abu laisvi“.

Bet laisvais jie prabuvo dvi paras ir keletą valandų. Po sulaikymo buvo sumušti, bet nepasidavė sargybinių raginimams bėgti, nes galėjo būti nušauti už „bandymą pabėgti“, o atvirksčiai, gavę tokį „pasiūlymą“, griūdavo ant žemės. Dėl to dar buvo apdaužomi. Už pabėgimą D. Kvedaras buvo nubaustas 10 metų lagerio.

Knygoje gausu ir kitų istoriškai svarbių aprašymų iš kalinimo Vorkutos lageriuose, darbo šachtose. Kalinimo sąlygos palengvėjo tik po J. Stalino „nusibaigimo“. 1955 m. D. Kvedaras išleistas į tremtį. Dar kalint jis susirašinėjo su būsima žmona Birute. Ji atvyko į tremties vietą Intoje, kur jiedu sukūrė šeimą. Vėliau sulaukė trijų vaikų. 1964 m. Kvedarų šeima grįžo į Lietuvą, gyveno Kėdainiuose, vėliau Kaune. Dabar knygos autorius gyvena Jona voje, kur ir paruošė šią knygą.

Kai susitinki Donatą Kvedarą (kartais jis save pavadina „gyvu eksponatu“) visada stebiesi jo skaidria nuotaika, linksmais pasakojimais, geranoriškumu. Knygos pabaigoje jis parašė: „Bet aš visą gyvenimą, kad ir sunkiausią laikotarpį, likau optimistu. MAN ĮDOMU GYVENTI!“ Pagalvoju – jei visi turėtų tokį optimizmą, kitaip ir pasaulis atrodytų.